

České školství na Těšínsku ve dvacátých letech 20. století

Denisa LABISCHOVÁ

Abstrakt: Příspěvek mapuje vývoj českého školství v multietnickém regionu Těšínska v období dvacátých let 20. století. Autorka se zaměřuje na legislativní úpravy v oblasti školství z let 1919–1922, stručně nastiňuje hlavní změny v českém systému vzdělávání a sleduje proces zřizování a budování českých škol v tomto období. Pozornost věnuje také působení Slezské matice osvěty lidové, která sehrála při formování českého školství významnou úlohu.

Klíčová slova: Těšínsko, první ČSR, vývoj českého školství, Metelkův zákon, menšinové školství, Slezská matice osvěty lidové

Jednou z priorit nově vzniklého československého státu v roce 1918 se stala podpora českých, především menšinových škol ve všech oblastech s převahou německého a polského obyvatelstva (německé a polské menšinové školy byly omezovány a dotovány převážně ze zahraničí). Významný region se silným zastoupením české, polské a německé národnosti představovalo *Těšínsko*, kde nastala potřeba vybudovat silné výchovně-vzdělávací zázemí zřizováním škol s českým vyučovacím jazykem.

V letech 1919–1922 probíhala v Československu rozsáhlá legislativní činnost týkající se školství, bylo přijato 25 zákonů a vládních nařízení pro základní, 33 pro vysoké a 19 pro ostatní školy (Trapl, 2003, s. 110).¹ Dne

3. dubna 1919 byl přijat zákon č. 189 o „školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávacích“, tzv. Metelkův zákon, jenž upravoval postup při zřizování veřejných národních škol a rozšiřování škol o další třídy. V každé obci mohla být založena obecná škola národní (v převážné většině případů se jednalo o školy jednotřídní) za předpokladu 40 dětí s povinnou školní docházkou stejného mateřského jazyka (v tříletém průměru)² a dále veřejná škola občanská (měšťanská) při počtu 400 dětí, včetně obcí vzdálenějších 4 km (Kopáč, 1971, s. 20).

Menšinové školy spadaly pod samostatné inspektoráty, v roce 1921 byly tyto školy postátněny, přičemž rozhodující instancí pro jejich zakládání a rušení byly zemské školní rady. V témže roce došlo ke změně oficiálního názvu menšinových škol na „státní školy národní“. Vládním nařízením z 21. dubna 1921 došlo ke změnám ve stanovení školních okresů. Pro menšinové školy byly utvořeny samostatné školní okresy, zahrnující většinou několik politických, resp. soudních okresů. V roce 1935 spadalo do školního okresu Český Těšín 53 obecných (174 tříd) a 6 měšťanských (55 tříd) menšinových škol a do školního okresu Karviná 24 obecných (137 tříd) a 8 měšťanských (61 tříd) menšinových škol (Trapl, 2003, s. 111 a 115).

Nejzásadnější legislativní úpravu československého školství ve 20. letech představoval zákon č. 226 z 13. července 1922, tzv. *Malý školský zákon*, který měl sjednotit školství zemí Koruny české, Slovenska a Podkarpatské Rusi. Toto legislativní opatření se dotýkalo přirozeně také školských zařízení v těšínském regionu. Byla ustanovena osmiletá školní docházka a zrušeny možnosti úlev z vyučování. Náboženství nebylo zařazeno mezi povinné školní předměty, naopak povinnými předměty se stala občanská nauka a výchova, ruční práce pro chlapce, tělocvik pro dívky a nauka domácímu hospodářství (Somr, 1987, s. 220). Privilegované postavení němčiny a maďarštiny bylo nahrazeno vyučovacím jazykem československým (k tomu se mělo na školách vyučovat ještě jednomu cizímu jazyku). Pro zajištění kvalitnější výuky byl snížen počet žáků na třídu z 80 na 60. Učitelky mohly vyučovat i ve vyšších třídách chlapeckých škol (Kopáč, 1971, s. 56).

Institucionální výchova a vzdělávání počínaly v Československu mateřskými školami (3–6 let). Jejich působení se zpočátku omezovalo

spíše na péči o děti předškolního věku než na jejich výchovu.³ Pracovaly v nich obvykle učitelka a opatrovnice. Postupně se výchovně vzdělávací činnost v mateřských školách zkvalitňovala, místo memorování dlouhých říkanek se modelovalo, vystříhovalo, cvičilo podle sokolských příruček, jako výchovný prostředek se uplatňovalo také loutkové divadlo (Vavroušek, 1976, s. 400).

Na mateřské školy navazovaly školy obecné. K povinným vyučovacím předmětům zde patřilo náboženství, psaní, vyučovací jazyk, počítání, zpěv, ruční práce, přírodopis, dějepis, zeměpis, fyzika, chemie, tělocvik a nauka o vedení domácnosti (Pytlík, 2007, s. 25). Z celkového počtu obecných škol v Československu (10372) představovaly na počátku 30. let více než polovinu dvoutřídky (2786) a jednotřídky (2710), jakožto typicky venkovské školy. Ve městech existovaly obecné školy pětitřídní, na které navazovaly školy měšťanské nebo nižší střední školy (srov. Gracová, Labischová, 2008).

Žák se po 5. třídě mohl rozhodnout, zda bude do 14 let pokračovat na obecné škole, nebo svou povinnou školní docházku dokončí v tříleté měšťanské škole (určující vliv při rozhodování měla nejčastěji finanční situace rodičů, pro venkovské děti pak byla mnohdy rozhodující dostupnost školy).⁴ Zde k povinným předmětům přistoupila stylistika, účetnictví, geometrie, kresba, kaligrafie, nepovinně pak další jazyk, hudba a psaní na stroji. V rámci základního školství fungovaly dále speciální školy pro postižené apod. Měšťanská škola nesla až do vydání *Zákona o újezdních měšťanských školách* č. 233 z roku 1935 oficiální název škola občanská. Zákon mimo jiné umožňoval zřídit měšťanskou školu na vesnici pro venkovské děti (Somr, 1987, s. 221).

Praktické zaměření měly školy lidové, resp. pokračovací (dvouleté všeobecné a tříleté odborné), vychovávající učně a pomocníky živnostníků. Nejrozšířenější byly školy kuchařské, živnostenské pracovny pro jednotlivé živnosti, školy pro sociální službu (zpravidla dvouleté školy rodinné, k nimž byly přidruženy školy pěstounek), dívčí lidové školy pokračovací (vedení domácnosti), různé speciální kurzy (Vývoj a nynější stav školství 1925, s. 385–387).

V roce 1922 byla zřízena tzv. obchodní učiliště⁵ (obchodní nauky, moderní jazyky, krasopis, těsnopis), k nimž patřily čtyřleté obchodní

akademie, představující nejvyšší vzdělání tohoto typu, dvouleté veřejné obchodní školy a jednoroční obchodní kurzy.

Střední všeobecně vzdělávací školy (gymnázium, reálné gymnázium, reformní reálné gymnázium a reálka) byly organizovány dvoustupňově (nižší a vyšší stupeň) a trvaly až na reálku osm let. Důraz byl kladen na cizí jazyky.⁶ Studium na středních školách bylo ukončeno maturitou, která opravňovala k přijetí na vysokou školu odpovídajícího směru bez přijímací zkoušky, jiný směr vyžadoval rozdílové zkoušky. Ze střední školy bylo možno odejít i po absolvování nižšího stupně a studovat dále na obchodní akademii, učitelském ústavu, vyšší průmyslové či vyšší hospodářské škole. Absolventi celé střední školy, kteří nešli dále studovat, odcházeli do praxe buď přímo, nebo po absolvování tzv. abiturientských kurzů na středních odborných školách. Dílčí úprava vnitřní organizace středních škol (jednotný nižší stupeň) byla realizována v letech 1930–1933 (srov. Gracová, Labischová, 2008).

Nejmarkantnější změnou vzdělávacího systému první Československé republiky bylo vytvoření nových vysokých škol v letech 1918–1919: druhé české univerzity v Brně a Komenského univerzity v Bratislavě, Vysoké školy zvěrolékařské v Brně, Vysoké školy zemědělské v Brně a Vysoké školy obchodní v Praze (Somr, 1987, s. 220).

Odborná příprava *pedagogů* byla na velmi dobré úrovni, i když se přes veškeré snahy nepodařilo prosadit pro učitele základního školství vysokoškolskou přípravu. Nej kvalitnější instituce pro vzdělání budoucích pedagogů tak představovaly jednoleté tzv. pedagogické akademie (školy vysokých studií pedagogických) pro absolventy středních škol s maturitou, jež měly vysokoškolské vzdělání učitelů suplovat. Na konci první republiky existovaly tři státní (Brno – ředitel prof. dr. Jozef Tvrdý z Masarykovy univerzity, Praha – ředitel prof. dr. Josef Hendrich z Karlovy univerzity, Bratislava – ředitel prof. dr. Jan Uher z Komenského univerzity) a dvě soukromé akademie (v Praze pod vedením doc. dr. Václava Příhody a v Brně prof. dr. Otakara Chlupa). Ostatní učitelé obecných a měšťanských škol získávali vzdělání na čtyřletých učitelských ústavech – v ČSR jich v roce 1925 existovalo 45, z toho v zemi Moravskoslezské 11 (Trapl, 2003, s. 112). Vysokou prestiž si získala v systému středoškolského vzdělávání zejména

T1: Počty učitelů národního školství na Těšínsku v letech 1921/22 a 1926/27						
	Obecné školy					
	1921/22			1926/27		
	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	Muži	
Frýdek venkov	287	203	84	250	182	
Frýdek město	17	10	7	14	9	
Fryštát	238 (18)	144 (15)	94 (3)	257	154	
Těšín	63 (34)	53 (27)	10 (7)	122	91	
Celkem	605 (52)	410 (42)	195 (10)	643	436	

gymnázia, na kterých vyučovali vysokoškolsky vzdělaní středoškolští profesori (především absolventi filozofických fakult, na nichž studovalo ve srovnání s jinými fakultami vysoké procento posluchaček žen – koncem 20. let polovina, a dále fakult přírodovědeckých). Nedosta- tečná byla kvalifikace většiny učitelek mateřských škol, která spočíva- la v nenáročné externí zkoušce (Kopáč, 1971, s. 141). Ovšem také zde se pedagogické vzdělávání zkvalitňovalo a učitelky mateřských škol byly připravovány ve dvouletém kurzu na učitelských ústavech (např. ve Slezské Ostravě).

K neaktivnějším učitelským organizacím patřila v období první re- publiky *Československá obec učitelská* představující sdružení zájmových organizací (1920) a *Svaz učitelstva československého* (1925), jenž v Če- chách zastřešoval Zemský ústřední spolek jednot učitelských se 119 jednotami a v Moravskoslezské zemi Ústřední spolek jednot učitel- ských s 67 jednotami (Trapl, 2003, s. 113). Tyto organizace vystupovaly aktivně jak v úsilí o vysokoškolské vzdělání pedagogů, tak ve snahách o hlubší reformu československého školství.⁷

Specifická byla situace *učitelů v příhraničních národnostně smíšených oblastech*. Ti byli často přemístěni do venkovské menšinové školy z vni- trozemí proti své vůli na základě tzv. *příkazovacího zákona*, a přicházeli tak do zcela cizího prostředí. Častým jevem byla fluktuace (ponejvíce

		Občanské (měšťanské) školy					
		1921/22			1926/27		
	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy
	68	72	62	10	73	63	10
	5	19	16	3	16	14	2
	103	72 (12)	64 (10)	8 (2)	91	69	22
	31	5 (5)	4 (4)	1 (1)	38	29	9
	207	168 (17)	146 (14)	22 (3)	218	175	43

Pozn.: T1 – statistika vytvořena na základě údajů zanesených v těchto dokumentech: *Československá statistika. Školy v Republice Československé ve školním roce 1922/23. Národní školy v Republice Československé podle stavu 31. Prosince 1922*. Díl II. Sv. 14, řada II (školství 6), Státní úřad statistický, Praha 1925, s. 194, 240; *Československá statistika. Školy v Republice Československé ve školním roce 1926/27*. Sv. 50, řada II (školství, sešit 10), Státní úřad statistický, Praha 1928, s. 180, 183. V závorce jsou uvedeny počty pedagogů českých menšinových škol, statistika pro rok 1926/27 je neuvádí.

v případě škol ménětřídních) zejména z důvodu nevhodných učeben, náročné práce v nově zřízené škole i v rámci mimoškolní osvětové činnosti, nepřátelského okolí, nízkých mezd, nedostatku bytů pro učitele či deficitu sociálních a společenských kontaktů. Na Těšínsku navíc učitelé nedostávali diety, které byly běžné u „příkázaných“ učitelů sousedního Hlučínska či Slovenska (Valeček, 1925, s. 233; Gaura, 1996, s. 24). Je třeba zdůraznit, že mnoho učitelů menšinových škol vnímalo svou práci jako poslání a mimo činnost v rámci učitelských organizací vyvíjeli také aktivity soukromé, především agitovali k získání dětí do českých škol, vykonávali kulturní osvětu, nezřídka vynaložili vlastní finanční prostředky pro zvýšení počtu žáků. Část učitelů přijímala své

T2: Vývoj českého národního školství na Těšínsku v letech 1921–1927 (počty škol)							
Polit. okres	Obecné školy						
	1921/1922				1926/1927		
	veř.	cv. veř.	soukr.	menš.	veř.	cv. veř.	
Frýdek venkov	67	1	0	0	69	0	
Frýdek město	2	0	0	0	3	0	
Fryštát	34	0	2	8	33	0	
Těšín	12	0	0	21	10	0	
Celkem	115	1	2	29	115	0	
Celkem všech škol	147						

úkoly naopak pasivně a neučili kvalitně, někteří rovněž zdůrazňovali své národní iniciativy pouze proto, aby byli „za zásluhy“ přeraženi do vnitrozemí (Trapl, 2003, s. 113).

Z údajů o počtu učitelů v župě⁸ Těšín vyplývá, že zatímco v okrese frýdeckém se v letech 1921–1927 počty učitelů českých obecných (zde dokonce pokles o 40 kantorů) a občanských škol zásadněji nezměnily, je možno zaznamenat značný početní nárůst českého učitelstva v okresech fryštátském a především českotěšínském (na obecných školách se zde takřka zdvojnásobil, na občanských narostl o více než 30 učitelů).

Významnou úlohu v úsilí o národní uvědomění českého obyvatelstva a v rozvoji českého menšinového školství sehrála *Slezská matice osvěty lidové* (SMOL), založená již roku 1898. Do roku 1918 nesla název *Malice osvěty lidové pro knížectví Těšínské*, po vzniku ČSR byla přejmenována na *Malice osvěty lidové pro Těšínsko* (do roku 1923). Její působnost pokrývala Těšínsko a Hlučínsko (od roku 1921) a byla obdobou polské organizace *Macierz Szkolna w Czechosłowacji*. Předsedou SMOL byl dr. Ferdinand Pelc a od roku 1932 orlovský knihkupec Alois Holeš. Ústřední kancelář SMOL sídlila ve Slezské Ostravě s filiální kanceláří v Českém Těšíně. Sestávala ze čtyř pracovních odborů – školského pro záležitosti středního, odborného, občanského, obecného a mateřského školství, lidově-výchovného pro kulturu, odboru sociální péče (veřejná dobročinnost) a národohospodářského. Podle stanov

			Občanské (měšťanské) školy					
			1921/1922			1926/1927		
	soukr.	menš.	veř.	soukr.	menš.	veř.	soukr.	menš.
	0	0	11	0	0	13	0	0
	0	0	2	0	0	2	0	0
	1	17	14	0	3	12	0	5
	0	43	0	0	2	0	0	6
	1	60	25	0	5	27	0	11
176			30			38		

Pozn.: T2 – statistika vytvořena na základě údajů zanesených v těchto dokumentech: *Československá statistika. Školy v Republice Československé ve školním roce 1922/23. Národní školy v Republice Československé podle stavu 31. prosince 1922.* Díl II. Sv. 14, řada II (školství 6), Státní úřad statistický, Praha 1925, s. 181–180, 224–225; *Československá statistika. Školy v Republice Československé ve školním roce 1926/27.* Sv. 50, řada II (školství, sešit 10), Státní úřad statistický, Praha 1928, s. 180, 183.

z roku 1921 měla být nepolitickým spolkem a hájit zájmy státu. Apolitičnost byla ovšem pouze proklamovaná, neboť Matice se výrazně angažovala v politickém životě, podílela se na přípravě voleb, jmenovala zástupce do volebních komisí. Agitovala a vybízela občany k politické aktivitě a účasti u voleb, přičemž prioritou byly české národní a státní zájmy, nikoliv stranická orientace (Šrajerová 2003, s. 156).

Matice vyvíjela rozsáhlou ediční činnost, pořádala přednášky, kurzy, divadelní a filmová představení, koncerty, zábavy, akademie. Její sociální a charitativní činnost byla nezanedbatelná (Gawrecki, 1992, s. 97). Podporovala nemajetnou školní mládež formou nejrůznějších stipendií a podpor, poskytováním učebních pomůcek, placením školného, péčí o sirotky a zanedbané děti. Starala se rovněž o ošacení a stravu dětí nezaměstnaných rodičů, v roce 1924 založila fond Věnceslava Hrubého, který finančně podporoval nadané, snaživé a nemajetné studenty

středních škol, dále fond Karla Žídka, fond manželů Rakových a další (Šrajerová, 2003, s. 164–165).

Školská problematika stála v ústředí zájmu Matice, proto v roce 1922 jmenoval ústřední výbor poradce pro školské záležitosti, jimiž se stali okresní školní inspektor v Orlové A. Klvaňa, inspektor státních škol ve Slezsku V. Valeček, okresní školní inspektor ve Fryštátě V. Menšík a inspektor státních škol v Českém Těšíně A. Polášek. Finanční výlohy SMOL na školství byly každoročně vysoké, např. za rok 1927 investovala do mateřských škol na Těšínsku 508 792 Kč, do obecných a občanských škol 85 792 Kč, do odborných a ostatních škol 271 692 Kč (Činnost SMOL, 1928, s. 145).

SMOL zakládala české menšinové školy ve všech těšínských obcích. Před samotným založením byl vždy zjištěn zájem rodičů o české školy a pořízen soupis dětí do přihlašovacích archů. Největší obtíže byly spojeny s nalezením vhodných prostor pro umístění české školy. Často byly provizorně umísťovány v místních hostincích, malých jizbách v horských chalupách, občas také v prostorách polských, resp. německých škol. Ministerstvo školství a osvěty odmítalo zřídit menšinovou školu, pokud nebylo zajištěno její umístění mimo budovu polské školy. Docházelo tak k situacím, že i při dostatku dětí nebyla škola otevřena z důvodu chybějících prostor (o vhodnosti místností rozhodovala úřední komise). SMOL podporovala výstavbu nových škol, hledala pozemky, vyjednávala o jejich zakoupení, nechávala vypracovat plány, intervenovala u vlády. Mnohdy otevřela školu na vlastní náklady a provozovala ji až do jejího formálního zřízení ministerstvem (Valeček, 1925, s. 232).

V některých obcích byly zcela nové moderní budovy postaveny obcí (Bohumín, Fryštát, Karviná), jinde ministerstvem školství (Mosty u Jablunkova, Guty, Albrechtice, Hradiště, Horní Těrlicko, Jablunkov, Třinec, Hřava). Otevření nové školy bylo vždy národním svátkem (Šrajerová, 2003, s. 159). Problém byl obvykle s vybavením školy a také se zajištěním kvalitních pedagogů.

Rozvoj českého obecného školství probíhal nejrychleji ve Frýdku, naopak v okrese fryštátském a českotěšínském se v důsledku plebiscitních událostí opozdil o dva roky. Roku 1918 existovala jediná česká

obecná škola v Bohumíně, v roce 1920/1921 byly zřízeny obecné školy ve Fryštátě, Dolních Bludovicích, Dolní Datyni, Českém Těšíně, Třinci, Hnojníku, Stanislavicích, Třanovicích a Stonavě. V následujícím roce přibýlo dalších 21 státních obecných škol. V roce 1924/1925 fungovalo na Těšínsku 65 českých menšinových škol, pouze 13 z nich však mělo vlastní budovu, 24 se o prostory dělilo se školou polskou a 20 působilo v nevhodných privátních prostorách (mnohdy menší než 30 m² a bez vlastního příslušenství). V roce 1925 byl vývoj českého menšinového školství na Těšínsku v podstatě ukončený. České školy se nacházely ve všech obcích fryštátského a českotěšínského okresu, s výjimkou Kojkovic – celkem 68 škol (Šrajerová, 2003, s. 160).

Státní občanské (měšťanské) školy vznikly ve školním roce 1920/1921 v Bohumíně a Karvině (Valeček, 1925, s. 230). Do roku 1925 byly založeny občanské školy za podpory SMOL také ve Fryštátě, Dolních Bludovicích, Českém Těšíně, Třinci, Jablunkově, Lazích a Vratimově (Onderka, 1925, s. 252–253). Ve školním roce 1927/1928 poskytovalo vzdělání 11 státních měšťanských (občanských) menšinových škol (Činnost SMOL, 1928, s. 119).⁹

Z výše uvedené tabulky je zřejmý nárůst počtu obecných a měšťanských škol v letech 1921–1927 především v okrese fryštátském a českotěšínském, který se týkal prakticky výhradně menšinových škol (založeno bylo 6 nových občanských a 31 obecných menšinových škol). Ve školním roce 1927/1928 měli Češi na Těšínsku celkem 42 občanských (měšťanských) škol (6567 žáků) a 177 obecných škol (25 503 žáků). Do těchto škol chodilo 20 Poláků a 40 Němců (Gawrecki, 1992, s. 97; Šrajerová, 2003, s. 153).

Mimořádná péče byla věnována mateřskému školství na Těšínsku. SMOL vydržovala v roce 1927 celkem 36 mateřských škol s 1717 dětmi (v tomto roce bylo zřízeno celkem 10 nových mateřských škol SMOL s 320 dětmi), v roce 1938 pak 43 mateřských škol. Tyto školy byly umístěny ve vlastních budovách, v budovách obecných škol a v najatých soukromých místnostech, které ovšem často nevyhovovaly po stránce hygienické, neboť se jednalo většinou o malé prostory s nedostatkem světla a bez vlastního příslušenství (Činnost SMOL 1928, s. 124).

Spravovali je obvykle řídící učitelé místních českých škol, dozor nad nimi vykonávali jednak školní inspektoři, jednak zvláštní inspektor mateřských škol.¹⁰ Kromě toho existovaly mateřské školy obecní, nejvíce ve frýdeckém okrese.

T3: České mateřské školy na Těšínsku ve školním roce 1921/22 (počty škol a žáků)				
Politický okres	1921/22			
	Školy	Děti	Chlapci	Dívky
Frýdek venkov	17	684	308	376
Frýdek město	2	54	23	31
Fryštát	26	911	424	487
Těšín	4	92	46	46
Celkem	37	1741	801	940

Pozn.: T3 – statistika vytvořena na základě údajů zanesených v tomto dokumentu: *Československá statistika. Školy v Republice Československé ve školním roce 1922/23. Národní školy v Republice Československé podle stavu 31. prosince 1922*. Díl II. Sv. 14, řada II (školství 6), Státní úřad statistický, Praha 1925, s. 290–292, 304.

Střední školy navštěvovaly především děti zaměstnanců průmyslových odvětví (30 %), dále státních zaměstnanců (28 %), 21 % zaměstnanců v bankovníctví a obchodě, 6,5 % dětí soukromníků a rodičů provozujících svobodná zaměstnání a 3,6 % věnujících se jiným povoláním (Lhotský, 1925, s. 266).

V roce 1923/1924 poskytovalo na Těšínsku střední všeobecné vzdělání pět českých středních škol (reformní reálné gymnázium v Novém Bohumíně, reálné gymnázium v Orlové, reformní reálné gymnázium v Českém Těšíně, dívčí reformní reálné gymnázium ve Slezské Ostravě a učitelský ústav ve Slezské Ostravě), německé gymnázium v Novém Bohumíně, polské v Orlové (zpočátku soukromé, 1938 zestátněno) a polské paralelky při učitelském ústavu ve Slezské Ostravě (Gawrecki, 1992, s. 95).

Střední odborné školství bylo v těšínském regionu zaměřeno zejména na obory obchodní, průmyslové a obory pro ženská povolání. Roku 1921 byla zřízena Vyšší průmyslová a mistrovská škola strojní v Karviné, 1924 vznikly odborné školy pro ženská povolání ve Fryštátě, Karviné a Českém Těšíně, v roce 1928 pak v Novém Bohumíně. Na počátku 30. let byla založena obchodní škola v Orlové a v Českém Těšíně a hospodářská škola v Českém Těšíně. V roce 1930 byl rozvoj středního školství téměř dovršen, v roce 1937 byla zřízena obchodní akademie pro Těšínsko a Hlučínsko v Českém Těšíně (Šrajerová, 2003, s. 160). V průběhu 30. let docházelo především k výstavbě nových školních budov, které byly dříve mnohdy umístěny v prostorách obecných škol či v privátních místnostech. Vážnost nejprestižnějších škol podtrhovaly moderní budovy významných architektů (např. Jaroslav Fragner vypracoval projekt pro gymnázium v Českém Těšíně).

Co se týče pokračovacích škol, ve školním roce 1920/1921 existovaly na Těšínsku čtyři lidové (pokračovací) školy hospodářské (Bartovice, Horní Datyně, Lubno, Malenovice), v Orlové dvoutřídní veřejná česká obchodní škola (1923/24 se 113 žáky), rodinná škola v Orlové (roční, 44 žákyň), dívčí rodinná škola SMOL ve Fryštátě a dívčí odborná škola rodinná a živnostenská (174 žákyň) ve Slezské Ostravě (Lhotský, 1925, s. 266–267).

Slezská matice osvěty lidové udržovala v roce 1938 svým nákladem soukromou reálku ve Fryštátě, obchodní akademii v Českém Těšíně, čtyři školy pro ženská povolání (Nový Bohumín, Fryštát, Karviná, Jablunkov), 5 hudebních škol s pobočkami, vyšší lidovou školu (Onderka, 1925, s. 251–257). Hudební školy se nacházely v Radvanicích, Petřvaldě, Orlové, známé byly Hudební a pěvecká škola v Českém Těšíně a Novém Bohumíně. Matice spravovala studentský domov při státním reálném gymnáziu v Jablunkově pro žáky z větších vzdáleností a Slovenska (Šrajerová, 2003, s. 161).

Ve *Frýdku* byly ihned po 1. světové válce zahájeny přípravy k otevření české veřejné školy. Do české obecné i měšťanské školy se přihlásilo 1200 dětí (16 tříd obecných a 14 tříd měšťanských), jež do té doby navštěvovaly školy německé.¹¹ V roce 1926 byla zřízena dvoutřídní obecná škola v kolonii za finanční podpory Báňské a hutní společnosti, která

byla roku 1935 reorganizována na pětitřídní. Byly otevřeny rovněž tři mateřské školy pro děti předškolního věku. Požadavek na vytvoření české reálky ve Frýdku nebyl vyslyšen. Frýdek dostal dvouletou státní tkalcovskou školu (umístěnou v budově bývalého německého gymnázia, škola byla přemístěna z Frenštátu p. R.), která neprosperovala a před druhou světovou válkou byla zrušena. Zřízena byla rovněž česká živnostenská pokračovací škola pro Frýdek a okolí (Hrozek, 1965, s. 192).

Ve *Slezské Ostravě* byl již roku 1905 zásluhou Ústřední Matice školské v Praze zřízen učitelský ústav s konviktem pro chudé žáky ústavu, cvičnou školou a dvouletým kurzem pro vzdělání učitelek mateřských škol, v roce 1911 pak zásluhou Matice osvěty lidové pro Těšínsko dívčí lyceum pro celé Slezsko a přilehlou Moravu, které se roku 1921 přeměnilo na státní dívčí reformní reálné gymnázium. Ve školním roce 1924/25 mělo gymnázium osm tříd, 18 pedagogů a 220 žákyň. Z původní dívčí hospodyňské a průmyslové školy vznikla roku 1920 dívčí odborná škola rodinná a živnostenská, zaměřená na šití šatů, vaření, ozdobnictví apod. a dále odborná škola pokračovací pro učně živností kovodělných. V roce 1924 existovalo ve Slezské Ostravě devět obecných a šest občanských škol (Dějiny Ostravy, 1993, s. 586–587; Vývoj a nynější stav školství 1925, s. 428, 448).

Do července 1920 byla v provozu v *Karviné* pouze jedna soukromá česká škola, kterou převzala do své správy obec, zároveň byla zřízena nová obecná škola v centru města (obě školy pětitřídní) a veřejná měšťanská škola chlapecká a dívčí, do roku 1925 vznikly další 4 obecné školy). V roce 1925 přejímá do své správy veškeré školy v *Karviné* přímo ministerstvo. V roce 1938 se zde nacházelo sedm obecných škol, jedna pomocná a dvě měšťanské. Ve školním roce 1925/1926 existovalo v *Karviné* sedm mateřských škol (srov. Valeček, 1938). V roce 1921 byla zásluhou SMOL zřízena státní průmyslová škola v *Karviné* (jež navazovala na tradici průmyslové školy v Bílsku), tvořily ji vyšší průmyslová a mistrovská škola strojnická (ředitelé ing. V. Ladislav a ing. Fr. Mazáč). Její založení odráželo potřeby pracovního trhu v regionu s velkými průmyslovými podniky, jelikož jediná obdobná škola fungovala v té době v Ostravě-Vítkovicích. V roce 1924 byla škola postátněna (ministerstvo jmenovalo stálé učitelské síly a poskytovalo první pravidelné

dotace na provoz). Ke škole příslušel i internát se 20 lůžky. Škola měla v letech 1921–1937 844 absolventů (z toho 620, tedy 73 % z Těšínska) a ve školním roce 1937/1938 celkem šest tříd vyšší školy a dvě třídy školy mistrovské. Vyšší škola strojnická poskytovala ucelené teoretické a praktické vzdělání pro technické úředníky a správce menších strojírenských závodů. Mistrovská škola připravovala budoucí montéry, strojvedoucí, samostatné strojnické mistry a jiné technické pracovníky. Od školního roku 1923/1924 fungovala v Karviné roční škola rodinná (vaření, šití), od roku 1936/1937 byla rozšířena na školu dvouletou. Dále v Karviné existovaly dvě odborné školy pokračovací pro horníky, všeobecná živnostenská pokračovací škola, odborná škola pokračovací pro živnosti oděvní a hudební škola (Valeček, 1938, s. 77–84).

V období první ČSR fungovaly tři české mateřské školy v *Novém Bohumíně* a jedna ve Starém Bohumíně. V první polovině dvacátých let minulého století se ve městě vyučovalo na dvou veřejných obecných a dvou měšťanských školách. Pro praktická povolání se mohli žáci vyučit v české živnostenské škole pokračovací (založena 1922), kupecké škole pokračovací (1925), odborné škole pokračovací pro živnosti obchodnické (1933) a odborné škole pokračovací pro živnosti obchodní (1937). Ředitelem všech těchto škol byl ředitel státní menšinové školy měšťanské Bedřich Štětina. Z odborných škol je třeba zmínit odbornou školu pro ženská povolání (1924) s obory šití šatů a vaření. Od školního roku 1928/29 byla změněna na dvouletou. Podstatným krokem v rozvoji bohumínského školství bylo bezesporu založení českého státního reformního reálného gymnázia v roce 1921. Prvním ředitelem se stal prof. Zdeněk Doležil, který vedl ústav až do roku 1938. Od školního roku 1929/30 se vyučovalo v nové moderní budově na ulici 1. Máje, do té doby škola využívala prostory místní obecné školy. V letech 1921–1938 vzrostl počet žáků z 51 na 455 (Vavroušek, 1976, s. 419, 421–424).

V *Orlové* se vyučovalo na dvou obecných školách (chlapecké a dívčí). Zvláštní postavení měla závodní obecná škola na Kopaninách udržovaná báňskými závody. Ve městě fungovaly také dvě školy měšťanské. Obecná i měšťanská škola působila také v Lazech a v Porubě, pouze školy obecné pak v Lutyni a Doubravě. K nejzasloužilejším učitelům

na Orlovsku patřili především Antonín Klvaňa, František Eliáš a Alois Tlalka. České střední školství v Orlové zastupovalo zejména reálné gymnázium, založené roku 1909, převzaté v roce 1919 státem. Navštěvovalo jej přes 500 studentů z Orlové a okolí. Gymnázium mělo vysokou prestiž a velmi solidní úroveň. Jeho žáci se účastnili veřejného života, pořádali kulturní a sportovní akce, školní akademie, majálesy, koncerty. Ředitel školy Jan Jařabáč byl starostou města, profesor Jaroslav Kubát vedl městskou knihovnu v Orlové, na škole působil regionální historik Alois Adamus. V roce 1919 fungovala v Orlové dvoutřídní komunální obchodní škola s dívčími i chlapeckými třídami, která se ve školním roce 1938/1939 transformovala na čtyřletou obchodní akademii. Dále v Orlové existovalo několik pokračovacích škol vzdělávajících učně v oborech se zaměřením všeobecným, hornickým, krejčovským, kovodělným, holičským a kadeřnickým, stavebním, kupecká škola apod., dále škola rodinná (od školního roku 1920/1921), soukromá škola Emanuela Šárky a hudební škola SMOL (Dějiny Orlové, 1993, s. 85–88).

Do roku 1920 nebyla v *Českém Těšíně* žádná česká škola, v roce 1920 bylo do první české Masarykovy obecné školy zapsáno již 94 dětí. O čtyři roky později byla slavnostně otevřena česká Masarykova měšťanská škola, kterou založil významný pedagog regionu Pravoslav Machara. Odborné a střední školy zastupovala obchodní škola, odborná škola pro ženská povolání, gymnázium a městská obchodní škola. Od počátku školního roku 1937/1938 byla zřízena československá čtyřletá obchodní škola, jejíž činnost likvidoval zábor v roce 1938. V roce 1921 bylo otevřeno české gymnázium (od roku 1923 neslo název české reformní reálné gymnázium, od roku 1936 pak české státní reálné gymnázium), pro nějž byla v roce 1935 dokončena výstavba nové budovy. Prvním ředitelem školy byl prof. Karel Svoboda, v letech 1922–1938 vedl školu prof. Konstantin Petřík. SMOL založila podpůrný spolek pro nemajetné studenty, jenž zajišťoval lékařské prohlídky, nákup učebnic a dalších školních pomůcek, stravovací akce atd. Působila zde také Zimní hospodářská škola v Chotěbuzi (1921), později Zemská hospodářská škola v Českém Těšíně, jejíž výuka byla výrazně orientována na praktické činnosti v hospodářství (škola disponovala

školním statkem se zahradami), dále Česká městská veřejná obchodní škola (1929) a Soukromá československá čtyřletá obchodní škola Slezské matice osvěty lidové pro Těšínsko a Hlučínsko (1937), jež poskytovala vyšší obchodní vzdělání. SMOL založila rovněž zemskou odbornou školu pro ženská povolání (1924) s živnostenskou pracovní pro šití šatů, jejímž zakladatelem byl taktéž Pravoslav Machara (srov. Rosová, 2002).

Při zakládání českých škol na Jablunkovsku vypomáhal profesorský sbor českotěšínského gymnázia (především ředitel Konstantin Petřík a profesor Václav Placht). První českou školu v Jablunkově otevřel v roce 1919 Jaroslav Zahradník, v dalších letech do roku 1925 zde vzniklo dvacet obecných škol a dvě měšťanské (Jablunkov a Bystřice). SMOL vydržovala sedm mateřských škol, stát pak dalších osm zařízení (Gaura, 1996, s. 24–25).

Závěrem

V meziválečných letech byla odstraněna deformace školské soustavy na Těšínsku před rokem 1918, která neodpovídala národnostní struktuře regionu. Došlo k mohutnému rozvoji českého menšinového školství, v němž sehrála významnou úlohu Slezská matice osvěty lidové. Vzdělávací systém navázal na předválečnou tradici svým oborovým zaměřením (převážně obchodní a průmyslové školy), byly zde snahy zakládat nejprestižnější typy škol (gymnázia), přičemž složitější než samotné zřizování škol bylo získávání vhodných prostor, výstavba nových budov a jejich vybavení. Zábor roku 1938 prakticky zlikvidoval české a zčásti německé střední školství, likvidaci pak dovršila nacistická okupace.

Poznámky:

- ¹ Vzdělávací systém po vzniku Československé republiky navázal na tradici rakouského školství, až do roku 1922 zde platil *Hasnerův zákon* (1869). Změny, ke kterým došlo po roce 1918, odrážely orientaci a zájmy nového státu. Jednalo se zejména o odstranění dosavadního vlivu církve na školy, celibátu pro učitelky a úlev od školní docházky (jak je přinesla novela zákona z roku 1883).

Ve školním roce 1918/19 bylo zrovnoprávněno studium dívek na chlapeckých středních školách (dívčí lycea byla zrušena roku 1923). Úpravy z velké části inicioval státní tajemník ministerstva školství a národní osvěty dr. František Drtina. Ministerstvo přímo spravovalo státní školy menšinové, školství odborné a vysoké (Kopáč 1971, s. 16).

- ² Předseda zemské školní rady mohl rozhodnout také o otevření nové školy při menším počtu žactva.
- ³ Mateřské školy a opatrovny tehdy spadaly pod ministerstvo sociální péče, jež vedlo s ministerstvem školství o tuto oblast kompetenční spory.
- ⁴ O postavení měšťanské školy byly vedeny četné diskuze, objevoval se požadavek zavedení jednotné vnitřně diferencované školy.
- ⁵ Toto pojmenování nepředstavuje odborné učiliště v dnešním slova smyslu, nýbrž zahrnuje široké spektrum různých typů školních zařízení obchodního zaměření.
- ⁶ Nejnižší podíl jazykového vyučování byl na reálce, na gymnáziu a reálném gymnáziu to byla polovina vyučovací doby. U matematiky a předmětů technické povahy byl poměr obrácený.
- ⁷ Reformní úsilí gradovalo ve 30. letech (představitelem byl zejména V. Příhoda), zřizovány byly tzv. pokusné školy.
- ⁸ Župní zákon z roku 1920 prakticky nevstoupil v platnost, místo něj bylo zavedeno zemské zřízení správní reformou roku 1927.
- ⁹ Jednalo se o školy v Dolních Bludovicích, Novém Bohumíně, Bystřici n./O., Fryštátě, Hnojníku, Jablunkově, Karvině, Českém Těšíně, Třinci, Horní Suché a Petrovicích u Bohumína.
- ¹⁰ V roce 1927 funkci vykonávala M. Gudrichová ze státního učitelského ústavu ve Slezské Ostravě.
- ¹¹ Po odchodu českých dětí zůstaly ze čtyř obecných a dvou měšťanských škol pouze jedna obecná a jedna měšťanská.

Literatura:

Československá statistika. Školy v Republice Československé ve školním roce 1922/23. Národní školy v Republice Československé podle stavu 31. Prosince 1922. Díl II. Sv. 14, řada II (školství 6), Státní úřad statistický, Praha, 1925.

Československá statistika. Školy v Republice Československé ve školním roce 1926/27. Sv. 50, řada II (školství, sešit 10), Státní úřad statistický, Praha, 1928.

Činnost Slezské matice osvěty lidové na Těšínsku a Hlučínsku za rok 1927. (upravil F. ONDERKA), Slezská Ostrava, 1928.

GAURA, K. Vznik a rozvoj českého školství na Jablunkovsku. *Těšínsko*, 2/39/96, s. 24–25.

- GAWRECKI, D. Těšínsko v období mezi světovými válkami (1918–1938). In *Nástin dějin Těšínska*. Ostrava, 1992.
- GRACOVÁ, B., LABISCHOVÁ, D. *České školství ve 20. a 21. století*. Rukopis studie, GEI, Braunschweig, 2008.
- HROZEK, A. Školství ve Frýdku-Místku před protektorátem. In *700 let Frýdku-Místku*. Frýdek-Místek, 1965. s. 189–197.
- JANČAROVÁ, H. Školství v Českém Těšíně. *Těšínsko* 4/28/85, s. 4–6.
- Kol. aut. *Dějiny Orlové*. Město Orlová, 1993.
- Kol. aut. *Dějiny Ostravy*. Ostrava 1993.
- KOPÁČ, J. Dějiny školství a pedagogiky v Československu. I. díl. *Spisy Pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně*, sv. 9, Brno, 1971.
- LHOTSKÝ, A. Statistika školství ve Slezsku. In *Vlastivědný sborník slezský I. Přírodní popis a hospodářské poměry. Školství. Statistika*. Opava: Ústřední spolek českého učitelstva ve Slezsku, 1925. s. 261–268.
- ONDERKA, F. Slezská matice osvěty lidové na Těšínsku a Hlučínsku sídlem ve Slezské Ostravě. In *Vlastivědný sborník slezský I. Přírodní popis a hospodářské poměry. Školství. Statistika*. Opava: Ústřední spolek českého učitelstva ve Slezsku, 1925. s. 251–260.
- PYTLIK, B. *Polské a české školství na Těšínsku v meziválečném období*. Bakalářská práce (ved. práce M. TRAPL), Olomouc: FF UP, 2007.
- ROSOVÁ, K. *Proměny českého, polského a německého školství v Českém Těšíně v letech 1918–1938*. Diplomová práce (ved. práce B. GRACOVÁ), FF OU v Ostravě 2002.
- SOMR, M. a kol. *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha: SPN, 1987.
- ŠRAJEROVÁ, O. Slezská matice osvěty lidové v období prvej Československej republiky. *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*. Olomouc: FF UP, Slezský ústav Slezského zemského muzea, Tilia, 2003. s. 152–172.
- TRAPL, M. České menšinové školství v letech 1918–1939. In *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*. Olomouc: FF UP, Slezský ústav Slezského zemského muzea, Tilia, 2003. s. 109–117.
- VALEČEK, V. *Památník českého školství města Karvinné. K 30. jubileu obnovení české školy a 20. výročí Československé republiky*. Městský osvětový sbor v Karvinné 1938.
- VALEČEK, V. Vývoj a stav českého menšinového školství ve Slezsku. In *Vlastivědný sborník slezský I. Přírodní popis a hospodářské poměry. Školství. Statistika*. Ústřední spolek českého učitelstva ve Slezsku, Opava, 1925, s. 226–234.

VAVROUŠEK, L. Rozvoj školství v Bohumíně. In GROBELNÝ, A., ČEPELÁK, B. (ed.) *Bohumín. Studie a materiály k dějinám a výstavbě města*. Ostrava, 1976, s. 394–429.

Vývoj a nynější stav školství ve Slezsku a na Hlučínsku. Statisticko-historické vyličení. Vydáno z nařízení zemské správní komise pro Slezsko zemským statistickým úřadem pro Slezsko. Opava, 1925.

Kontakt na autorku příspěvku:

PhDr. Denisa Labischová, PhD.
Katedra společenských věd
Pedagogická fakulta Ostravské univerzity
Fráni Šrámka 3
709 00 Ostrava – Mariánské Hory
e-mail: denisa.labischova@osu.cz